

Skript

HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Recensie: Vrijheid en gelijkheid bestaan niet alleen in het paradijs

Auteur: Jos Maessen

Verschenen in *Skript Historisch Tijdschrift*, jaargang 45.1, 58-59.

© 2023 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

ISSN 0165-7518

Skript Historisch Tijdschrift is een wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

RECENSIE

VRIJHEID EN GELIJKHEID BESTAAN NIET ALLEEN IN HET PARADIJS

Denkt u even na over de volgende vragen: hebben indiaanse filosofen niet meer aan de basis van de Verlichting gestaan dan Franse denkers? Leidde de ontdekking van de landbouw tot het ontstaan van steden, koninkrijken en staten of is dit een in de achttiende-eeuwse verzonnen hypothese die door archeologische ontdekkingen is achterhaald?

Dit zijn enkele van de prikkelende vragen die aan de orde komen in *Het begin van alles. Een nieuwe geschiedenis van de mensheid* van David Graeber en David Wengrow. De 'Davids' hebben gedurende hun (lange) academische carrières bewezen te beschikken over het vermogen om buiten de lijntjes te denken. Zij combineren ruim vijftig jaar archeologisch onderzoek met inzichten uit de culturele antropologie en sociologie. Hiermee vertellen ze een nieuw verhaal over de zoektocht van mensen naar voedsel in samenlevingen gedurende de afgelopen tien millennia. Zij stellen de gangbare theorie over de oorsprong van sociale ongelijkheid als een gevolg van machtsstructuren die zijn ontstaan door het gaan samenleven van mensen in grotere groepen, ter discussie. De focus van de sociale wetenschap op onvrijheid en het ontbreken van taal voor sociale structuren zonder machtsstructuren, maakt het volgens de schrijvers moei-

lijk anders te kijken naar sociale ongelijkheid.

De eerste helft van *Het begin van alles* gaat over de ontwikkeling van landbouw en veeteelt. Overtuigend wordt aangetoond dat de gangbare theorie van de ontdekking van landbouw als het begin van onze beschaving niet langer houdbaar is. Het kan zo zijn gelopen, maar het is geen wetmatigheid. Voor eens en voor altijd wordt in het hoofd van de lezer geprent dat we niet zijn weggestuurd of weggelopen uit een paradijselijk jagers- en verzamelaars systeem en dat heersers niet per definitie noodzakelijk zijn om een beschaving te laten ontstaan. Vele wegen leiden naar bloeiende beschavingen en dat wordt door de auteurs met een grote hoeveelheid casuïstiek onderbouwd. De beschrijvingen van de vele gevonden nederzettingen vraagt wel uithoudingsvermogen van de lezer.

In het tweede deel wordt aan de hand van twee concepten dieper ingegaan op sociale ongelijkheid. Allereerst toetsen Graeber en Wengrow het begrip vrijheid aan sociale ongelijkheid. De persoonlijke vrijheid om overal naar toe te kunnen reizen, de vrijheid om altijd te kunnen kiezen om wel of niet te gehoorzamen aan de macht van een heerser en de vrijheid om als groep de maatschappij te kiezen waarin je wil leven, zijn de geoperationa-

liseerde begrippen van dit idee. Het tweede concept is een zelf ontworpen model van verschillende vormen van onderwerping in samenlevingen. Graeber en Wengrow onderscheiden er drie die respectievelijk zijn gebaseerd op soevereiniteit, op (spirituele) kennis en op charisma.

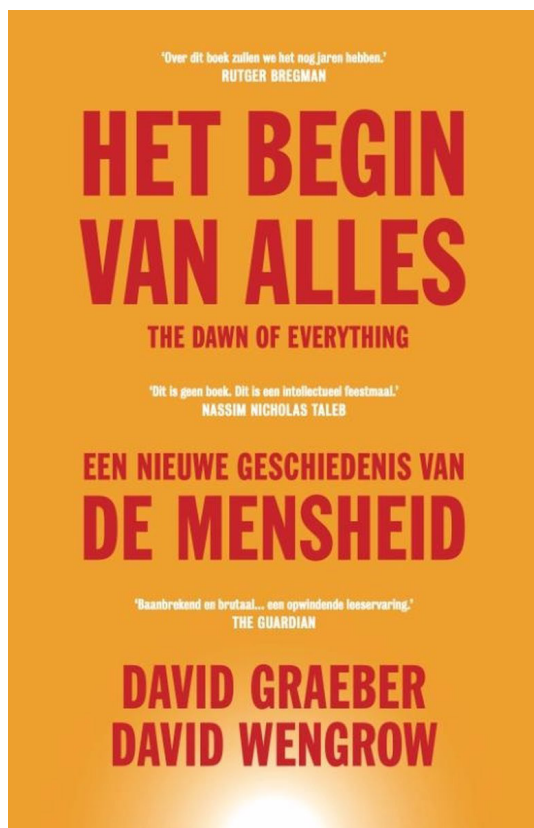
Vervolgens worden allerlei bekende en onbekende oude beschavingen beschreven en als het ware geplot op de matrix die ontstaat door deze twee concepten. Dit leidt tot veel nieuwe verklaringen naast het jager-verzamelaar-landbouw narratief over de inrichting en sociale (on)gelijkheid van oude beschavingen. De lezer blijft vol verwondering achter. Zou het zo kunnen zijn gegaan? Hebben we onszelf de afgelopen eeuwen veel te veel hebben laten leiden door een beleidstheorie die slechts een van de vele mogelijkheden is binnen deze analysematrix? En waarom is dat eigenlijk gebeurd?

Het boek is een prachtig voorbeeld van wat een paradigmatische verschuiving inhoudt. De schrijvers laten letterlijk dingen anders en andere dingen zien zonder dogmatisch te worden. De zeer toegankelijke schrijfstijl maakt dat je wordt meegenomen in een ontdekkings-tocht die aan de avonturen van Indiana Jones doet denken. Nieuwsgierigheid bij de lezer naar verdwenen beschavingen en opgravingen is wel een must. Er zit ook een scherp kantje aan het boek. Her en der wordt ongenadig hard uitgehaald naar het wetenschappelijk establishment en haar gebrekkige kritische reflectie van de afgelopen twee eeuwen. Er zijn dan ook stevige negatieve reacties op (delen van) het boek gekomen waarin de wetenschappelijke onderbouwing ter discussie wordt gesteld.

Dit boek is een aanrader voor elke historicus die kritisch wil blijven op alles wat hij heeft geleerd. Serieus lezen is ook een eerbetoon aan twee auteurs die tien jaar hebben gewerkt aan wat begon als een leuke gedachtenoefening maar wel eens een aardverschuiv-

ving zou kunnen veroorzaken in ons denken. De grootste ontdekkingen worden toch vaak in de schuur gedaan en het veroorzaken van een paradigmashift is een strijd van David tegen Goliath.

Jos Maessen (62) vervulde na zijn pensionering een oude wens door geschiedenis te gaan studeren. Hij is breed geïnteresseerd; van de middeleeuwse geschiedenis van midden- en Oost-Europa tot politieke geschiedenis, filosofie en ideeëngeschiedenis.

David Graeber en David Wengrow, *Het begin van alles. Een nieuwe geschiedenis van de mensheid*. Vertaling Rogier van Kappel en Bart Gravendeel, MAVEN Publishing BV, 2022, ISBN 9789493213265; paperback, 655 pagina's, 35 Euro.